

מעדני כת

משיעוריו של הגאון רבי נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א

פרשת דברים - עניני תשעה באב תשפ"א שנה שלישית גליון 97

גליץ מנחם

בענין חולה האוכל בת"ב האם יכול להבדיל מבעוד יום על היין

שוב ראיתי בשבט הלוי ח"ו סימן ע"ז אות ג' שכתב שמונת רחיצה בכל גופו מכל שכן ממה שהתירו האכילה החמורה כל שכן רחיצה הקלה יעו"ש.

וכשאמרתי דברים אלו לדודי הגאון ר' נתן קופשיץ שליט"א אמר לי שהן אמת שמסתימת הפוסקים נראה דלא כהערוך השולחן, אבל העיר דלפ"ז יהא מותר הבעל ברית מחצות בתלמוד תורה דיו"ט שלו הוא, ואם פקע ממנו דיני אבילות יהא מותר בתלמוד תורה, והרי נראין הדברים שאסור בת"ב וצ"ע.

וכן לענין נעילת הסנדל בת"ב נדחה עמא דבר דהבעל ברית אינו נועל מנעלים, וכן שמעתי מהמהולל הנודע הרב משה וייסברג שליט"א שלא ראה מעולם מי שנעל מנעלים בת"ב נדחה, אלא פעם אחת שדודי הגאון ר' יוסף חיים קופשיץ שליט"א היה בעל ברית ונעל מנעלים וס"ל שבטל האבילות גם כן.

יבואר אם החולה יכול להבדיל בת"ב על היין או על יין מגתו דווקא

הנה בדבר מה שנחלקו הפוסקים אם חולה המבדיל בת"ב יבדיל על היין, דמאחר ובסעודה המפסקת אסור בין מדינת דגמ' הכי נמי בת"ב אסור בין, או כמש"כ בשם מרן הגר"ז שאין איסור בין בת"ב עצמו מדינת בזמנו, וכן כתב מרן הגר"ח שליט"א בשם מרן החזון איש זצ"ל בקובץ תשובות הג"ל שאמר שאינו יודע מהו חמור מדינה, ולכן עדיף להבדיל על מיץ ענבים שנסחט תוך ג' ימים שהוא נחשב יין מגתו כמבואר בגמ' תענית דף ל' ע"א, וכן הוא לענין בן סורר ומורה, ולא נאסר מדינת דגמ' בסעודה המפסקת, אבל על מיץ ענבים המצוי אפשר דחשיב שעבר עליו ג' ימים וא"כ אפשר דאסור לשתותו בת"ב, אבל שמעתי בשם מרן הגר"נ קרליץ זצ"ל שאם אין לו יין מגתו שסחט תוך ג' ימים יבדיל על מיץ ענבים המצוי אצלנו.

יבואר הא דיולדת יכולה לשתות מן היין בת"ב

והנה מזה דכתב בשו"ע סימן תקנ"ט סעיף ז' שהמברך ברכת המילה על הכוס שיתן ליוולדת הכוס של מילה, כיון שהיא חולה ופטורה מן התענית, אבל לכאורה קשה דנהי שהיא פטורה מן התענית הא מ"מ דיני אבילות נהוגות גם ביולדת וא"כ איך הותר לה לשתות היין הא שתיית היין נאסר בסעודה המפסקת משום אנינות דת"ב, ולכאורה מוכח מזה דלא נאסר יין אלא בסעודה המפסקת, אבל בת"ב עצמו שרי וכמו דס"ל למרן הגר"ז.

אכן בספר פניני רבינו הגר"ז כתב דאפשר דכיון שהוא יו"ט שלהם של האב והאם, וגם האם שאינה חייבת במילת בנה הרי הוא יום שמחה שלה, כדחזינו שולבשת במילת בנה בגדי שבת מר"ח עד התענית. ובגמ' יבמות דף ע"א איתא דכשאמו חבושה בבית האסורים ואינה יכולה למול את בנה אין מילת בנה מעכבת אותה מלעשות הפסח, ומשמע דכשאינה חבושה בבית האסורים מילת בנה מעכבתה מלעשות הפסח, ואע"פ שלא נצטוו הנשים על מילת בנם כתב המהרש"א שלקרבן פסח מילת בנה מעכבתה, וחזינו שגם האשה מישך שייכא במילת בנה ולכן מעכבת אותה מלעשות הפסח, וא"כ שפיר חשיב יו"ט גם לדידה ומותרת בשתיית יין בת"ב.

ולפ"ז נראה שיש ראייה מכאן להיתר הרחיצה של כל גופו בת"ב נדחה לבעל ברית, שהרי חזינו דכל שהוא יו"ט שלו לא נאסר בדיני האבילות והותר בשתיית יין, וא"כ הכי נמי יותר ברחיצה משום האבילות, אלא דבת"ב שאינו נדחה אכתי רמאי עליה חובת התענית, אבל בת"ב נדחה שפיר הותר גם בכל דיני האבילות ומותר ברחיצת כל גופו.

אכן יש להביא ראייה מזה דאיתא בשו"ע סימן תקנ"ט סעיף ט' וז"ל ט' באב שחל להיות בשבת ונדחה ליום ראשון, בעל ברית מתפלל מנחה בעוד היום גדול, ורוחץ, ואינו משלים תעניתו לפי שיום טוב שלו הוא, עכ"ל, ומבואר דבעל ברית רוחץ אפי' בת"ב נדחה שאסור מדינת דגמ' ברחיצה, וא"כ כל שכן בתשעת הימים שאסור רחיצה אינו אלא ממנהגא שבעל ברית מותר ברחיצה.

בדבר השאלה אם חולה או נשים שאינם מתענות כגון יולדת תוך ל', [או בת"ב שחל להיות בשבת ונדחה לאחר השבת שגם מניקה ומעוברת שמצטערות בתעניתם אינם מתענות] האם צריכים להבדיל קודם אכילתם בת"ב, ואם צריך להבדיל האם יכול להבדיל על היין ולשתותו בת"ב.

הנה בספר זכר שמחה הביאו מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א במכתבו למרן הגר"ז אלישיב זצ"ל [הובא בקובץ תשובות סימן נ"ז] חידוש שכל שאי אפשר להבדיל על היין לא חייבו להבדיל על חמור מדינה, ולהכי בת"ב שחל במוצ"ש החולה הצריך לאכול, שאי אפשר להבדיל על היין, משום שאסור בשתיית היין לא רמאי עליה להבדיל גם על חמור מדינה, אמנם בשערי תשובה סימן תקנ"ו ס"ק א' כתב להדיא בשם ברכי יוסף בשם כנסת הגדולה שחולה הצריך לאכול מבדיל במוצאי שבת, אלא שבכנסת הגדולה כתב שמבדיל על היין, והא דלא חשש להא דאסור לשתות יין בת"ב מדינת דגמ', י"ל דס"ל כמש"כ בשם מרן הגר"ז שלא אסור חכמים שתיית היין אלא בסעודה המפסקת שדינו כמותו מוטל לפניו, אבל בת"ב שנוהג כל דיני אבילות תו אינו נוהג דיני אנינות של סעודה המפסקת ומותר לשתות יין, יעויין בחידושי מרן רי"ז הלוי הלכות תענית מש"כ בזה.

בעל ברית בת"ב נדחה אם מבדיל על היין

אמנם ממש"כ בדגול מרובה, והובא במ"ב סימן תקנ"ט ס"ק ל"ז נראה דס"ל שמבדילין בת"ב שכתב שבעל ברית בת"ב נדחה שאינו משלים תעניתו, הרי הוא מבדיל קודם אכילתו, ולכאורה נראה מדבריהם דלא סברי להו כהוכר שמחה, שהרי חייבו בהבדלה בת"ב עצמו אע"פ שהוא אסור בין, אבל נראה דאינו ראייה כלל דאפשר דבעל ברית שהוא יו"ט שלו הרי הוא מותר גם בין כמו שמונת ברחיצה כמש"כ בשו"ע סימן תקנ"ט וא"כ אפשר שבטל אצלו כל דיני אבילות של ת"ב, משום שיום טוב ידידה הוא, וא"כ שפיר מתחייב להבדיל על היין, אבל חולה אי נמא שאינו מבדיל על היין, אפשר לומר דס"ל נמי כהוכר שמחה שכל שאינו יכול להבדיל על היין אינו מבדיל כלל.

ועיוין במ"ב הנדפס על ידי דרשו בסימן תקנ"ט שכתבו לענין בעל ברית אם יבדיל על היין יעיוין מש"כ לענין חולה, אבל נראה דאינו נוגע כלל לבעל ברית משום שבעל ברית הרי הוא מבדיל על היין שהוא יו"ט ידידה, וכל מה שדנו האחרונים אינו אלא לענין חולה וכדומה שמחייבי בחיובי אבילות של ת"ב, וא"כ להני דסברי דלא כמרן הגר"ז לכאורה לא יבדילו על היין ופשוט.

בענין בעל ברית בת"ב נדחה אם רוחץ כל גופו בצונן

ועיוין בערוך השולחן סימן תקנ"ט שכתב שאע"פ שבעל ברית בת"ב נדחה רוחץ לכבוד הברית מ"מ אינו רוחץ אלא פניו וידיו ורגליו, ומשמע דס"ל דרך התענית בטל לבעל ברית משום שהוא יו"ט שלו, אבל אכתי חייב הוא בדיני האבילות ולהכי אינו רוחץ אלא פניו וידיו ורגליו בצונן שאינו נאסר אלא מפני התענית, ולדבריו יהא אסור בנעילת הסנדל משום שהוא אסור עדיין משום אבילות, וכן לדבריו אפשר דאסור גם בין אע"פ שהוא בעל ברית ורוחץ, מכל מקום לא הותר לו אלא איסורי התענית אבל לא איסורי האבילות וצ"ע.

אמנם מסתימת הפוסקים שכתבו דמותר לרחוץ ולא כתבו פניהם ידיהם ורגליהם נראה שהתירו לרחוץ כל גופם לצורך הברית, ומסתברא שהתירו איסורי אבילות גם כן שאם איסורי התענית שהם חמירא טפי שהם מדברי קבלה אפ"ה התירו לצורך שמחת בעל ברית כל שכן שהתירו איסורי אבילות שאינם אסורים אלא מדרבנן.

^א והנה נשאלתי אם מותר לבעל ברית לרחוץ בתשעת הימים לכבוד הברית, ולכאורה מהא דמותר לבעל ברית ללבוש בגדי שבת אין ראייה שמוותר לו גם לרחוץ, שהרי לכבוד שבת אנו נוהגים על פי הגר"א שבישבת לובשים בגדי שבת ומכל מקום אין רוחצים לכבוד שבת אלא פניו וידיו ורגליו וראשו בחמין, וא"כ אפשר דאע"פ שהתירו לבעל ברית ללבוש בגדי שבת לא התירו לו לרחוץ כל גופו בחמין.

יבואר דמלשון הרמב"ם נראה שאיסור יין אינו אלא בסעודה שמפסיק בה קודם התענית

ושמעתי מידידי הגר"מ טוקר שליט"א שדקדק בלשון הרמב"ם פרק ה' מתענית ה"ח שכתב בדיון סעודה המפסקת שאסור בבשר ויין ואסור בשני תבשילין וכתב וז"ל בד"א שאכל ערב תשעה באב אחר חצות, אבל אם סעד קודם חצות אף על פי שהוא מפסיק בה אוכל כל מה שירצה, וערב תשעה באב שחל להיות בשבת אוכל ושותה כל צרכו ומעלה על שלחנו אפילו כסעודת שלמה, וכן תשעה באב עצמו שחל להיות בשבת אינו מחסר כלום, עכ"ל.

ולכאורה קשה מה שכתב הרמב"ם בהלכה אחת הא דסעודה המפסקת שאכל קודם חצות לא חשיב סעודה המפסקת וכן אם חל ערב ת"ב בשבת הרי הוא אוכל בשר ושותה יין וכו' ולמה כתבו בהלכה אחת, ואמר בזה **דסעודה המפסקת אינה אלא סעודה שאוכלה בשביל הצום**, וכשאוכלה קודם חצות אינו חשוב סעודה בשביל הצום, וכן סעודת שבת לא חשיב סעודה שאוכלה בשביל הצום, משום שכל שאוכל ושותה

והנה בטור סימן תקנ"ו כתב בשם הבה"ג [הובא ברא"ש שלהי תענית] וז"ל, אף על גב דקיימא לן מותר לאדם של מוצ"ש בשבת ואומר הבדלה על הכוס, אם חל תשעה באב באחד בשבת לא יבדיל מבעוד יום "דאי אבדיל קבלה לת"ב ואסור לו לשתות", אלא יבדך על האש במוצ"ש, ואינו מבדיל עד אחר התענית ואז מבדיל על הכוס וכו' עכ"ל, ומבואר דאי אפשר להבדיל בשבת דכיון שהבדיל משבת קבלה לת"ב דאמרין דהא בהא תליא.

והעירוני שחולה יכול להבדיל בשבת מפלג המנחה ואע"פ שקבלה לת"ב מכל מקום הרי אינו חייב בתענית ויכול לשתות היין, ואע"פ שבת"ב אסור לשתות יין, נראה דאבילות של ת"ב לא חל עליה אלא משחשיכה כמו שאין חולצין הסנדל עד שחשיכה, וא"כ כל זמן שלא חשכה אע"פ שקבלה לת"ב אינו נוהג באבילות שהוא פגם בכבוד השבת, וא"כ יכול לשתות היין מבעוד יום ולא עבר מידי.

והנה יש לעיין למ"ד ברכת המזון ביחיד טעונה כוס, אם ברכת המזון של סעודה המפסקת טעונה כוס, שהרי אסור בשתיית יין בסעודה המפסקת, אבל כיון שברכת המזון טעונה כוס הרי הוא חייב בשתיית יין, ואם אין לו חמר מדינה הרי הוא מותר ביין שהרי אינו יכול לברך בלא כוס.

אכן אי נימא שאחר סעודה המפסקת ליכא איסורא דבשר ויין, שלא נאסר אלא בסעודה שמפסיק בה, א"כ פשיטא דיברך על היין דלית ביה איסורא כלל, אבל נראה דמ"מ איכא לספוקי כיון דברכת המזון מישך שייכא לסעודה כמו שכתב המג"א

ומנהג העולם שקודם תשעת הימים לובשים את הבגדים לזמן מה, ותו לא נחשב הבגד מכובס, ואח"כ לובשים את הבגדים האלו בתשעת הימים. והמקור לקולא זו הוא מדברי הרמ"א ביו"ד בסימן שפ"ט א' שכתב דנוהגין שאדם אחר לובשין תחילה ואח"כ לובשין האבל, וא"כ כמו דמהני שאדם אחר לובשין תחילה שלא יחשב לבגד מכובס, ה"נ מהני אם הוא עצמו לובשו תחילה שלא יחשב כבגד מכובס. דלא מיסתבר שרק לבישה של אדם אחר מפקיע מהבגד שם מכובס.

אך יש לעורר דמדברי הרמ"א שם משמע דרק באבילות של שלושים נוהגין קולא זו ולא באבילות של שבעה, דז"ל ונוהגין שאדם אחר לובשין תחילה ואח"כ לובשין

מנהג בני אשכנז כמו שכתב הרמ"א בסימן תקנ"א שנוהגין באבילות מר"ח אב, וא"כ מר"ח אסור לכבס וללבוש בגדים מכובסים, אך לגבי שבת נחלקו האחרונים אם גם בזה אסור ללבוש בגדים מכובסים, דהרמ"א שם כתב דאין מוחליפין בשבת זו כי אם הכתונת בלבד, והיינו רק הבגד שלובש מפני הזיעה, כמו שכתב שם המ"ב בסק"ו, והוסף דמטעם זה מותר להחליף גם הפוזמקאות, דגם זה חשיב בגד שלובשו מפני הזיעה, אך את שאר הבגדים לא התירו להחליף, דגם בשבת נוהגין באבילות. אך דעת הגר"א דמוחליפין את כל הבגדים לבגדי שבת, וכמשי"כ המ"ב שם וז"ל ובקהילת קודש וילנא

אלא שהיה מקום לומר דהא דרווח זה אינו אלא רחיצת פניו ורגליו בצונן כמשי"כ בערוך השולחן, אבל מהא דהיולדת שותה יין מבואר דמשום יו"ט דידה אינו נוהג בה אבילות דשתיית יין, וא"כ כ"ש בתשעת הימים אינו נוהג בה אבילות דרחיצה.

בשביל מצוה אינו חשוב כאוכל בשביל הצום, ולפי"ז אפשר דזהו טעמו של מרן הגר"י שאמר לחולה להבדיל על היין בת"ב משום דאין שתייה זו משום התענית.

אמנם ממש"כ הרא"ש להביא ראייה שאבילות בצנעא אינו נוהג בת"ב מהא דאוכל בשר ושותה יין ואינו מחסר כלום, ע"כ דס"ל דמהא דאינו מחסר כלום חזינן שדיני ת"ב אינו נוהג בשבת כלל ולהכי אין אבילות בצנעא בשבת ת"ב, ואי סבר שאינו אלא משום שאינו סעודה המפסקת א"כ אפשר שאבילות נוהג בת"ב עצמו וע"כ דס"ל דהא דאינו מחסר כלום הוא בא להורות שבשבת ת"ב לא נהגין אבילות כלל.

והנה בבבאור הגר"א או"ח סי' תקנ"א סעיף א' על מה שכתב הרמ"א שאין לובשין בגדי שבת בשבת של חזון. כתב שם וז"ל זה חומרא בעלמא, אף אם היה אסור בכיבוס מר"ח הא התירו לכבס משום כבוד השבת, ולחד מ"ד אפילו בט"ב עצמו, ולא יחא חמור מט"ב שחל בשבת שאף אכילה דחמיר אמרו ומעלה על שולחנו אפילו כסעודת כו' עכ"ל, והנה ממה שהביא ראייה שבת"ב שחל להיות בשבת מעלה על שולחנו כסעודת שלמה בשעתו חזינן דאירי באיסור אכילה דת"ב עצמו ואינו מאיסורי סעודה המפסקת והביא ראייה מהא דאינו מחסר כלום ובטל התענית הוא הדין שבטל האבילות בשבת.

יבואר אם חולה יכול להבדיל בשבת ערב ת"ב מפלג המנחה ולשתות הכוס

והנה בשו"ע סימן רצ"ג סעיף ג' כתב מי שהוא אנוס, כגון שצריך להחשיך על התחום לדבר מצוה, יכול להתפלל של מוצ"ש מפלג המנחה ולמעלה ולהבדיל מיד אבל לא יבדך על הגר, וכן אסור בעשיית מלאכה, עד צאת הכוכבים.

ובמ"ב שם ס"ק ט כתב וז"ל ומ"מ כתבו האחרונים דאין לעשות כן, דדבר תמוה הוא לרבים, גם שמא יבואו להקל במלאכה, ובפרט בימינו דנוהגין לעשות תמיד כרבנן שמתפללין מנחה עד הערב בודאי מדינא אסור להקדים מעריב במו"ש, ואף דבע"ש יש שמקילין, היינו משום דמצוה להוסיף מחול על הקודש משא"כ במו"ש, עכ"ל.

וא"כ אינו ראוי להבדיל מבעוד יום מהאי טעמא, ואפשר דבמקום הדחק שלא יוכל להבדיל אח"כ יוכל להבדיל מבעוד יום וצ"ע.

יבואר אם ברכת המזון טעונה כוס אם מברך ברכת המזון על היין בסעודה המפסקת

סימן רצ"ט דמותר לשתות כוס ברכת המזון של סעודה שלישית אחר שחשכה קודם הבדלה למי שסובר ברכת המזון טעונה כוס, ומי שנוהג כן תמיד הרי הוא שותה היין גם אחר צאת הכוכבים, דהרי הוא כהמשך הסעודה שלישית, וא"כ הכי נמי כיון דמישך שייכא לסעודה שפיר אסור לשתות יין, דחשיב כחלק מסעודה שמפסיק בה, וא"כ נראה דאי ברכת המזון טעונה כוס בוודאי יבדך על הכוס, ולכאורה היינו טעמא דכוס של מצוה לא אסרוהו, וא"כ אפשר דכוס של הבדלה גם כן לא אסרוהו ולכן שפיר יבדיל בת"ב על היין.

הערה בהא דנהגו העולם ללבוש בגדיהם קודם תשעת הימים כדי שיוכלו ללבושם בתשעת הימים

האבל, והמנהג עיקר, וכן נוהגין במדינות אלו לאחר שבעה, ואם לבשו אדם אחר רק שעה אחת די בכך, עכ"ל. ומלשונו שכתב וכן נוהגין במדינות אלו לאחר שבעה משמע דרק באבילות שאחר שבעה נוהגין קולא זו, אבל באבילות של שבעה אין להקל בזה, דבאמות גם ע"י שאדם אחר לובשו שעה אחת עדיין נחשב בגד מכובס, ורק באבילות של שלושים דקילא נהגו להקל דע"י שלובשו אחר תחילה כבר לא נחשב לבגד מכובס, אבל באבילות של שבעה אין להקל בזה.

וא"כ לפי"ז בשבוע שחל בו ת"ב דמדינא דגמ' אסור ללבוש בגד מכובס הרי זה שוה לאבילות של שבעה, ואין להקל בזה דע"י שלובשו קודם תשעת הימים כבר לא נחשב בגד מכובס, ורק על מנהג אשכנז שנוהגין באבילות מר"ח אב אפשר להקל קולא זו שכתב הרמ"א, דזה שוה לאבילות של שלושים.

בענין האם בשבת ר"ח אב ובשבת ב' אב נוהג אבילות ואם לדעת הגר"א אינו נוהג אבילות כלל אפי' בשבת חזון

נוהגין עפ"י הגר"א ללבוש בגדי שבת, ויש משנים בגד אחד, וכ"כ רבי יעקב עמדין בשם אביו הגאון שצריך ללבוש בגדי שבת אפילו בשבת שחל בו תשעה באב, עכ"ל.

יבואר אם הא דלובשין בגדי שבת הוא משום אבילות בפהרסיא

ובבבאור מנהג זה שמחליפין את כל הבגדים לבגדי שבת כתב בערוך השולחן בסימן תקנ"א דהוא משום דאין אבילות בפהרסיא בשבת, וכ"כ בתוספתא מעשה רב,

אלא שיש מקום לומר דלילולדת שהיא מניקת מועיל לה שתיית יין לחלב כמו שאמרו בכתובות סוף פרק אע"פ מוסיפין לה יין שהיין יפה לחלב, וכיון שהתניק צריך לחלב הקילו לה בשתיית יין, אבל משום יו"ט דידה לא היו מתירין בשתיית יין בת"ב.

ובדעת הרמ"א שלא חשש לזה וכתב דנוהג אבילות גם בשבת י"ל דהרי כתב הש"ך ביו"ד סימן שצ"ג דהא דאין אבילות בפרהסיא בשבת אין זה אלא דיני אבילות של שבעה, אבל דיני אבילות שנוהג כל שלושים נהוג אף בפרהסיא, וא"כ הרי האיסור לבישת בגדים מכוסים נהוג כל שלושים, וא"כ לדעת הש"ך זה נהוג בשבת אף בפרהסיא, ולכן כתב הרמ"א דאין מחליפין לבגדי שבת, ובדעת הגר"א י"ל דמודה לכלל דהש"ך דדיני אבילות של שלושים נהוג אף בפרהסיא, אך אבילות של תשעת הימים קילא יותר ובהו ס"ל דאין נהוג בשבת בפרהסיא.

אך לפי"ז אין להחליף אלא את הבגדים שניכר שהם של שבת, ואם לא יחליפם יהיה בזה אבילות בפרהסיא, אבל את שאר הבגדים שלא ניכר בהם כ"כ שהם של שבת אין להחליף, ובאמת בערוך השולחן שם עמד בזה, וכתב דרך בבגדים שניכר שהם של שבת יש בזה משום אבילות בפרהסיא אם אינו מחליפם.

וז"ל ולכן נלע"ד דזה תלוי באופן ההלבשה דאצל הקדמונים היתה הלבשת שבת וחול שווים בדמותם ובתמונתם, אלא שההפרש היה בין סחורה יקרה ובין סחורה פשוטה, ולא היה ההפרש ניכר כל כך שהרי עניים גם בשבת יוצאין בסחורה פשוטה, ולכן הנהיגו ללבוש בגדי חול. משא"כ זה כמה דורות מקודם שבשבת היתה תמונה אחרת לגמרי להבגדים בין עני בין עשיר, כמו שבחול היו נושאים **כובע של קלאפ"ן ובשבת שטריימ"ל**, וכן שארי בגדים היה ניכר לכל שזה בגד חול כמו קיטא"י, וזה בגד שבת כמו של משי לעשיר ומשי פשוט לעני, ולפיכך הנהיגו הגדולים שלא לנהוג מנהג זה מפני שההפרש ניכר הרבה והיו כאבילות בשבת, ולכן אני אומר בדומינני זה שע"פ פקודת המלכות כבר החלפנו תמונת הבגדים, ושבת וחול תמונה אחת להן, אלא שההפרש בין זול ליוקר, וודאי נכון לקיים מנהג הקדמונים עכ"ל.

יבואר דבביאור הגר"א נראה שלא תקנו אבילות בשבת כלל

אך במעשה רב לא משמע כן, דמשמע דהחליף את כל בגדיו לכבוד שבת. וצ"ל דס"ל להגר"א דבשבת לא נהוג אבילות כלל. וכך משמע מדבריו בביאור הגר"א, שכתב ע"ד הרמ"א דאין מחליפין בשבת זו כי אם הכתונת בלבד, וזהו חומרא בעלמא, והביא ב' ראיות לזה, הא' מהא דאמרו בגמ' בתענית דף כ"ט ב' דאם חל ת"ב להיות בערב שבת מותר לכבס בחמישי מפני כבוד השבת, ומבואר דלצורך כבוד שבת התירו לכבס אפילו בערב ת"ב שאז אסור מעיקר הדין לכבס, וחד מ"ד שם סובר דאפילו אם לא כיבס בחמישי מותר לכבס בערב שבת שהוא ת"ב ממש מן המנחה ולמעלה, אך ע"ז אביי לייט אמאן דמכבס בת"ב עצמו, אך מבואר דלצורך כבוד שבת התירו אף כיבוס האסור מדינא, א"כ כ"ש שיהיה מותר בשביל כבוד שבת חזון, שאין אסור אז בגדים מכוסים כי אם מצד המנהג, והיה מותר ללבוש בגדי שבת לכבוד שבת.

ועוד הביא ראיה מהא דאמרו דבשבת שחל ת"ב להיות בתוכה מעלה על שולחנו אפילו כסעודת שלמה בשעתו. ומשמע מדבריו דבשבת אין נהוג אבילות כלל.

והנה לענין מה שנוהגין בשבת של חזון להחליף כמה פעמים הבגדים כדי שיוכלו ללבוש בשבוע שחל ת"ב להיות בתוכה, לכאורה דבר זה תלוי בספק הנ"ל דאי התירא להגר"א בלבישת בגדי שבת בשבת חזון הוא משום אבילות בפרהסיא, וא"כ לא התירו חילוף הבגדים של שבת אלא כדי שלא יהא ניכר בפרהסיא, אבל להחליף הבגדים בשבת כמה פעמים שאינו ניכר בפרהסיא שלא החליפם שנית אפשר דאסור, אבל אי

נסתפקתי אם בשבת חזון מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין, וכל גופו בצונן, האם האבילות של תשעת הימים נוהגת גם בשבת של חזון, או דבשבת אינו נהוג אבילות כלל.

והנה למש"כ הרמ"א דנוהגין שלא ללבוש בגדי שבת כלל אלא מחליפין הכתונת ובגדי זיעה, בוודאי מבואר שנוהג האבילות גם בשבת, ולא התירו אלא מה שמחוייבים לכבוד שבת כמו החלפת הכתונת וכדומה, אבל שאר הבגדים אין מחליפין משום שגם בשבת נהוג אבילות של מר"ח עד התענית, וא"כ מסתבר דהוא הדין דאסור ברחיצה שאסורה בתשעת הימים, אלא שלכבוד שבת התירו בערב שבת לרחוץ פניו וידיו ורגליו בחמין, אבל כל שאינו צריך לשבת שכבר רחץ אסור, וכן לרחוץ כל גופו בצונן שאסור אפי' בערב שבת יהא אסור לרחוץ גם בשבת.

והנה מנהג אשכנז שנהגו הגאונים שאסור לרחוץ כל גופו בצונן בשבת משום גזירה של סחיטה ושיטה במים והוצאה של המים שעליו לכרמלית, ומרן החזו"א צ"ל אסר

² ומסתבר דלהרמ"א שלא התיר להחליף בגדי שבת אלא הכתונת ובגדי זיעה אפשר דלא התירו להחליף אלא פעם אחת בשבת כל שלא נימנפו אבל להחליף כמה פעמים מסתבר דאסור להרמ"א.

³ והנה במ"ב סימן תקנ"ד ס"ק ל"ט כתב דלמש"כ הרמ"א דנוהג אבילות בצנעא בשבת ת"ב צריך ליהרר מלרחוץ פניו וידיו ורגליו בחמין בשבת זו, ולכאורה למה לא כתב כן בכל שבת חזון שאם

נימא דבמקום כבוד שבת לא נהגו כלל אבילות, אפשר דשרי בזה שלא נאסר אבילות בשבת כלל וצ"ע.

יבואר אם בשבת ר"ח אב או בשבת ב' אב אם יש ניהוגי אבילות בשבת זו

והנה מה שנהגו אבילות בשבת חזון יש להסתפק אם גם בשבת ראשונה של אב כגון בשבת ר"ח אב או בשבת ב' אב אם נהוג בהם אבילות דלכאורה היה נראה שלא חייבו ניהוגי אבילות אלא בשבת חזון אבל בשבת ראשונה לא נהגו בו אבילות וכמו שכתב הב"ח סוף סימן תקנא לענין רחיצה בערב שבת ר"ח אב שכתב להתיר בו הרחיצה דדוקא בערב שבת חזון **דחל לפעמים בערב תשעה באב** ראו להחמיר מחצות ואילך כמו ערב תשעה באב דעלמא ומשום לא פלוג נהגו לאסור בכל ערב שבת חזון, אבל בערב שבת שהוא ראש חדש שאינו שבת של חזון לא ראיתי לאסור כלל, יעו"ש, וא"כ ה"ה בשבת ראשונה של אב יש לעיין אם נאסר בו כל דיני אבילות.

והנה בשו"ע בסימן תקנ"א סעיף ו' כתב כלים חדשים בין לבנים בין צבועים בין של צמר בין של פשתן אסור ללבוש בשבת זה. וכתב המ"ב שם ס"ק מ"ד וז"ל ובמקום שדרך ללבוש הבגדים במכבש א"כ הוו כללל מוגהצין ואסורין אפילו הם ישינים שהגיהוץ עושה אותן כחדשים ואסורין ללבוש בשבוע זו ומה"ט נהגו איסור בבגדי שבת **ללבשן בשבת חזון דאע"פ שלבשן מכבד כמה שבתות עדיין גיהוץ ניכר והיו כחדשים**, עכ"ל, ומדבריהם מבואר דכל שהוא מוגהץ ומכוס אסור בשבת חזון יותר מבגדי שבת.

יבואר כדיד אפרים נראה דגם בשבת ר"ח אב נהוג אבילות של בגדים מכוסים

והנה בשער הציון סימן תקנא ס"ק מו כתב וז"ל ואפילו לפי מה שכתב רמ"א דנהגו להחמיר מראש חודש ואילך, היינו בחדשים או מוגהצין ממש, אבל בבגדי שבת שאין האיסור רק משום שהגיהוץ ניכר אין המנהג שלא ללבוש רק בשבת חזון, או אם יש מילה בט' באב, **אבל אם חל ראש חודש ביום וי"ו או בשבת, שפיר לובשין בשבת זה בגדי שבת** [יד אפרים], עכ"ל, ומבואר מדבריו דבגדים חדשים או מכוסין ומוגהצין אסור בשבת ראשונה נמי אע"פ שאינה שבת חזון, ולא התירו בשבת ראשונה אלא בגדי שבת בלבד.

ולפ"ז למש"כ במ"ב סימן תקנ"א ס"ק ל"ג שפריסת סדינין על מטתו אסור בשבת חזון הוא הדין בשבת ר"ח אב שהרי דינם שוה, אלא דלבגדי שבת התירו בשבת שאינה של חזון אבל לשאר דברים לא הקילו בו.

ולמשנ"ת דלשיטת הרמ"א דבשבת חזון לא התירו להחליף הכתונת אלא לכבוד שבת אבל כל שאינו לכבוד שבת אסור ללבוש בשבת, ולכן אין להחליף הבגדים בשבת כדי שיוכל ללבוש בשבוע שחל ת"ב להיות בתוכו, א"כ גם בשבת ר"ח אב לא יוכל להחליף הבגדים בלא גבול כל שאינו לכבוד שבת.

אמנם למש"כ דדעת הגר"א שלא גזרו אבילות בשבת זו כלל א"כ אפשר דהכל שרי אבל מדברי המ"ב שסתם הדברים נראה דאסור לכולי עלמא להחליף את הסדינין אפי' להגר"א, ואפשר דאינו חשוב כל כך מכבוד שבת להחליף הסדינים, ולהכי לא התירו בזה לכבוד שבת אפי' להגר"א, ורק החלפת המפות של השולחן הוא חשוב לכבוד שבת, ואע"פ שאמרו בשבת דף ק"ח שהמלאך כשמוצא מטה מוצעת אומר יהי רצון שיהא לשבת הבאה, אפשר דמוצעת אינו דווקא בסדינים חדשים, אלא מסודר ומוצע במטתו.

בענין רחיצת כל גופו בשבת חזון עצמו וטבילה בשבת חזון וכן טבילה בשבת ר"ח אב

גם מוקלחת בביתו בשבת אפי' בצונן, אע"פ שאין לגזור אטו שיטה במים אבל כל שיש לגזור משום סחיטה אסורוהו הגאונים, וא"כ בלא"ה אי אפשר לרחוץ כל גופו בצונן בשבת.

ולפ"ז יהא הנפק"מ לגבי טבול בשבת שחרית בצונן למי שאינו רגיל בטבילה בשבת שחרית יהא אסור, אבל למש"כ הגר"א שמחליפין כל בגדי שבת וכ"כ בסודר יעב"ז יש להסתפק אם לא התיר אלא מה שהוא אבילות בפרהסיא או ס"ל שאינו נהוג אבילות בשבת כלל.

והנה למשנ"ת בערוך השולחן שכתב דטעם המנהג שמחליפין בגדי שבת הוא משום דבשבת אסור אבילות בפרהסיא, ולפ"ז אבילות בצנעא נהוג גם בשבת, יהא אסור ברחיצה ובטבילה, אבל למשנ"ת בדעת הגר"א סימן תקנ"א דס"ל דאינו נהוג אבילות כלל בשבת, א"כ יהא מותר ברחיצה ובטבילה בשבת חזון.

נהוג אבילות בשבת צריך ליהרר בזה, אמנם באמת אינו ראיה כלל, שהרי באמת להרמ"א נהוג אבילות בשבת חזון ורק להגר"א נסתפקו אם נהוג אבילות בצנעא וא"כ למה לא כתב במ"ב שיהיה מלרחוץ פניו וידיו ורגליו בחמין בשבת חזון, ואפשר דכיון דלכבוד שבת מותר לרחוץ בערב שבת חזון פניו וידיו ורגליו בחמין, ה"ה בשבת עצמו מותר, ולכן לא כתב חומרא זו אלא בשבת ת"ב ופשוט, וא"כ נפשט שמוותר לרחוץ פניו וידיו ורגליו בחמין בשבת חזון אבל אם מותר לרחוץ כל גופו בצונן עדיין יש להסתפק.

יבואר אם מותר להציע סדינין מכובסים בשבת חזון לשיטת הגר"א

הנה ברמ"א סימן תקנ"א סעיף ג' בסופו כתב וז"ל וכן לכבוד שבת לובשים כלי פשתן ומציעין לבנים כמו בשאר שבתות, עכ"ל, ובמ"ב שם ס"ק ל"ג כתב וז"ל היינו על השולחנות מותר להחליף לבנים, אבל להחליף סדינים לבנים נהגו אסור, עכ"ל, והוא מדברי הרש"ל שהובא באחרונים.

יבואר אמאי להגר"א אסור רחיצת כל גופו בערב שבת חזון

והנה לדברי הגר"א צ"ב אמאי לא התירו הרחיצה לכבוד שבת, ומשמע מדברי המ"ב שגם לדעת הגר"א יש להחמיר שלא לרחוץ בערב שבת אלא פניו ידיו ורגליו בחמין, ואי נימא דלא נאסר האבילות במקום כבוד שבת כלל למה אסרו הרחיצה, ואין לומר שהרחיצה היא בערב שבת ולכן אסרוהו אבל בשבת גופא מותר הכל, שהרי גם לבישת בגדים לא אמרו שיחליף הבגדים בשבת עצמו, אלא מחליפים הבגדים בערב שבת, וא"כ למה לא ירחצו בערב שבת לכבוד השבת וצ"ע.

ואפשר דגם להגר"א לא התירו אלא מה שנצרך לכבוד שבת אבל שאינו נצרך לכבוד שבת אינו מותר בשבת זו, ולכן ס"ל דרחיצת כל גופו בחמין אינו נצרך לכבוד

נשאלתי בתשעת הימים מי שאין לו אלא בגדי שבת או בגדים מכובסים מה ילבש, ולכאורה עדיף שילבש בגדי שבת, שהרי בגדים מכובסים אסורים מדינא ובגדי שבת הם רק דמי לבגדים מכובסים שגוהצוץ ניכר אבל מדינא אינם מכובסים שהרי כבר לבשם כמה פעמים, אלא ששמעתי להעיר שכשלוש בגדי שבת הרי איסורו בכל עת שלבשם אבל הלבוש בגדים מכובסים אין איסורו אלא בשעה ראשונה ואחר כך כיון שאין גוהצוץ ניכר כבר אינו עובר באסורו, אבל בגדי שבת כיון שגוהצוץ ניכר הרי עובר באיסור לבישתו כל שעה ושעה.

נשאלתי מי שאין לו בגדים אלא מטונפים לגמרי שאי אפשר ללבושם כלל משום כבוד הבריות, כגון שנשפך על כל הבגד שוקולד, האם יכבסם או שיקנה בגד חדש.

ולכאורה לכבס בשבוע שחל ת"ב בתוכו הוא אסור מדינא דמתני', אבל קניית בגדים מבוואר ברמ"א שאיסורו משום המנהג שנהגו שלא למשתי עמרא, שכתוב בירושלמי הני נשי דנהגי דלא למשתי עמרא מנהגא הוא, ולזה גם נהגו שלא לקנות בגדים מהאי טעמא, ובביאור הגר"א כתב דכמו שאסור בשבוע שחל בו ת"ב לכבס כן אסור

ומכבר נסתפקתי בת"ב שחל במוצ"ש, דהלבוש בט"ק המיוחדת לשבת ואח"כ כשחל ת"ב הוא צריך לפשוט את מליתו של שבת ולבוש מלית של חול אבל הרי אינו יכול לברך בלילה על הציצית, ובבוקר ג"כ אינו יכול לברך [דיש פוסקים שסוברים דאין לובשים מלית ותפילין כלל בבוקר], וא"כ רק במנהג יוכל לברך וזוהו איכא שיעור זמן מופלג מלבישת הציצית עד הברכה.

ולמעשה נהגתי כמה שנים להישאר לבוש במלית של שבת, ואף שאפי' במקום מצווה אסור ללבוש בגדים מכובסים בת"ב דרך בשבוע שחל ת"ב להיות בתוכה מותר לבישת בגדים מכובסים במקום מצווה, אך בת"ב עצמו אסור אפי' במקום מצווה כמבואר ברמ"א סימן תקנ"א ס"ג, ולכן מי שאין לו אלא מלית מכובסת בת"ב אסור ללבושה, מ"מ בגדי שבת לא חמיר כמו בגדים מכובסים ושפיר מותר ללבושם במקום מצווה.

הנה לענין נעילת הסנדל אחר שקיעת החמה במוצאי שבת שהוא תשעה באב, בפשטות נראה מדברי הפוסקים שאסור חליצת הסנדל קודם ברכו, כמש"כ הרמ"א סימן תקנ"ג, ואע"פ שספקין אסור כדאיתא בפסחים דף נ"ד, משום כבוד שבת אסור חליצת הסנדל ואין חולצין אלא לאחר ברכו, אלא שיש להסתפק אם גם אחר צאת הכוכבים מותר בנעילת הסנדל עד שיאמור ברכו.

ומרן הגרש"ז זצ"ל הובא בשמירת שבת כהלכתה הורה שיחלוץ המנעלים לאחר בהש"מ יעו"ש, ובדרשו בסימן תקנ"ג כתבו בשמו שאמרו לחלוץ המנעלים בתחילת בהש"מ, אבל בשש"כ לא כתב כן בשמו, וכתבו שם דהרמ"א שכתב לחלוץ המנעלים אחר ברכו איירי במתפללין מבעוד יום, ותימא לומר כן דהרמ"א איירי שמתפללים מבעוד יום במוצ"ש, אמנם דעת הרבה מגדולי הפוסקים שכתבו שחולצים כמשמעות הרמ"א בצאת הכוכבים.

שבת ולא התירו אלא רחיצת פניו ידיו ורגליו בחמין שהוא הנצרך לכבוד השבת, וחילוף בגדים הוא דינא דגמ' בשבת דף קי"ג ע"ב ולמדו מקרא דופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים בגדים שבישל בו קדירה לרבו לא ימוזג בהם כוס לרבו התירו להחליף כל הבגדים שהכל מכבוד שבת.

ואפשר עוד לומר דמדינא אין נוהג אבילות כלל להגר"א וכמש"כ בביאור הגר"א, אבל הא דלא מחמירין טפי לנהוג אבילות אפי' שלא נתחייבו בה, הוא משום אבילות בפרהסיא דאסור בשבת, וא"כ אפשר בדמקום שאינו אבילות בפרהסיא, שפיר נוהג אבילות לחומרא גם לדעת הגר"א, וצ"ע.

אמנם בשבת ר"ח אב בוודאי מותר ברחיצה ובטבילה שהרי ערב שבת שחל בר"ח אב כתב ברמ"א שרוחץ כל גופו בחמין וחזוין שלא אסרו ברחיצה אלא בערב שבת של חזון ומכ"ש בשבת ר"ח אב שיהא מותר ברחיצה ובטבילה, ונראה שגם בשבת ב' אב כיון שאינו שבת חזון מותר ברחיצה וכמש"כ הב"ח סוף סימן תקנ"א שלא אסרו ברחיצה בערב שבת חזון אלא משום שלפעמים הוא ערב ת"ב ומשום לא פלוג אסרו בכל ערב שבת חזון אבל בשבת ר"ח או בב' אב לא אסרוהו ברחיצה כלל.

בעניין אם עדיף לילך בבגדי שבת מאשר בגדים מכובסים

ואפשר דגם בבגדי שבת אין האיסור אלא בלבישתם אבל אחר שלבשם אין צריך לפשוטם, וא"כ עדיף שילבש בגדי שבת אע"פ שישאר בלבישתם.

ואפי' אי נימא שצריך לפשוטם דהאיסור גם במה שלבוש בהם, מכל מקום איסור לבישתם חמור טפי, ולהכי עדיף שילבש בגדי שבת ולא ילבש מכובסים. **אבל** לעיקר דינא אינו שאלה כל כך שהרי יכול ליקח המכובסים ולדרוך עליהם בנעליו ולטנפם וע"י זה בטל כבוסם מהם, ושפיר יכול ללבושם ולא ילבוש בגדי שבת.

בענין מה עדיף בגד חדש או בגד מכובס

ממנהגא לקנות בגדים נראה שגם בשבוע שחל בו ליכא איסור לקנות בגדים מדינא אלא ממנהגא, ולהכי עדיף שיקנה בגד חדש ולא יכבס הבגדים שיש לו.

אלא שאם יקנה בגד חדש איסור לבישתו חמיר טפי מן המכובס, שהרי אפי' חתן שמותר לו ללבוש בגדי שבת כתב המגן אברהם ריש סימן תקנ"א שלא ילבש בגדים חדשים, וכן בבעל ברית שמותר בבגדי שבת אבל לא בבגדים חדשים, וא"כ אפשר דבזה עדיף שילבש מכובס אבל יכול לטנוף קצת שלא יהא נראה כחדש ושפיר יוכל ללבושו.

בעניין ת"ב שחל במוצ"ש וצריך להחליף בגדי שבת מה יעשה עם הטלית קטן של שבת

ובשנה האחרונה נהגתי באופן אחר דסמוך ללילה לבשתי על הטלית קטן של שבת את הטלית קטן של חול וברכתי עליה, והייתי לבוש בשניהם עד הלילה ואח"כ פשטתי את הטלית של שבת ונשארתי לבוש בטלית של חול, אך להחליף בשבת עצמו לטלית של חול אינו נכון שהרי הוא מראה אבילות בשבת, ועוד שצריך ללבוש בגדי שבת בשבת אך להוסיף בגד ציצית של חול נראה דשפיר דמי.

אך כשהצעתי את הדברים לידידי הגאון ר' ישראל אדלשטיין שליט"א אמר דאף שלא ביטלתי את עיקר הדין שלא יהי' מלבושך של שבת כמלבושך של חול, מ"מ ביטלתי את הענין ללבוש רק בגדי שבת בשבת ומקורו מהאריז"ל, שהובא במג"א סימן ר"ס יעו"ש, אכן יש לדון דשיטת החכם צבי הובא במ"ב ריש סימן תקנ"א שיש לשנות בגד אחד בת"ב שחל להיות בשבת, וא"כ אפשר לקיים את דבריו באופן הזה, אך מכל מקום הגר"א לא היה מושגה בגדיו כלל.

נעילת הסנדל בבהש"מ של מוצאי שבת ת"ב

ועיין בביאור הגר"א סימן תקנ"ג שכתב בהא דכתב הרמ"א ואם הוא שבת חולצים לאחר ברכו וכתב שם וז"ל דאסור שום סימן אבילות בשבת כמש"כ בפ"ג דמועד קטן, ואף מה שפוסק מבעוד יום הקשו בסוף פ"ג דעירובין איך שרינן ליה, ואמרו שהרי אכל ושתה כל היום שאין ניכר התענית משא"כ בחליצת מנעלים, עכ"ל.

ומבואר דכל שנראה כמתענה גם כן אסור שהרי אפי' התענית אסור אם לא שאכל ושתה כל היום, א"כ לגבי חליצת מנעלים אסור אפי' שהוא אסור משום התענית.

וקשה שהרי קי"ל מתענה ומשלים, דהיינו כשחל ת"ב בערב שבת משלים תעניתו עד הלילה אע"פ שנמצא שמתענה בבהש"מ של שבת, והכי נמי אמאי לא מתענה בחליצת מנעלים בבהש"מ של שבת, וצ"ע, שוב ראיתי ברוקח שהביא שני מנהגים בזה.

ושמעתי שמרן הגרי"ז היה חולץ המנעלים בשקיעת החמה ושוכב במטתו כדי שלא יהא נראה כאבילות בשבת, אבל שוב שמעתי מהגאון ר' זאב ברלין שליט"א

שאמר שבכל שבת היה שוכב מרן הגרי"ז אחר שקיעת החמה במטתו ולא עשה כן בת"כ בלבד וא"כ אין ראייה למה שנסתפקנו בו.

בעניין לקיחת קלי צום בשבת

ובעניין אי חשיב כמכין משבת לחול שמעתי מהגאון ר' מנדל לובין שליט"א שאמר שאינו דומה למכין משבת לחול שהרי מותר לאכול הרבה כדי שיהיה לו כח להתענות שכל שהוא מאכל ומחזק גופו מותר לעשותו בשבת וכמו שמותר לאכול הרבה מותר לאכול גם אותו קלי צום.

אמנם כיון שהוא נראה שהוא לצורך הצום אע"פ שאינו אלא מאכל בעלמא אבל במאכל גופא אם נראה שהוא לצורך הצום אפשר שאסור משום הכנה לכן מהיות טוב יכול לערבבו מערב שבת בתוך המאכל, ובוזו אינו נראה כמכין משבת לחול ומותר בזה לכתחלה, וכן ראיית מורים בשם מרן הגריש"א זצ"ל.

בעניין טעה בזו ובזו ונזכר קודם שחרית

יבואר דמי שלא הבדיל בתפלה אינו חסרון בתפלתו אלא חסר לו ההבדלה

והנה אי נימא דבטעה בזו ובזו חשיב כלא התפלל ולהכי חוזר ומתפלל, א"כ בנדון הנ"ל ששכח להבדיל בתפלה בליל ת"ב ושוב שכח ואכל קודם הבדלה במוצאי ת"ב א"כ אינו חוזר ומתפלל, שהרי אינו יכול להשלים תפלת ערבית אלא בתפלה הסמוכה אבל להשלים ערבית של מוצ"ש במוצאי ת"ב אינו יכול, אבל אי נימא שבטעה בזו ובזו לא חשיב כלא התפלל אלא שחסר לו הבדלה בתפלה ומחייבין ליה להבדיל בתפלה, בזה יש לומר שגם במוצאי ת"ב יכול הוא עדיין להבדיל בתפלה ולהשלים חסרונו שלא הבדיל בתפלת מוצ"ש.

אכן באמת נראה שבטעה בזו ובזו, מה שחוזר ומתפלל אין זה משום שיש פגם וחסרון בתפלתו הראשונה, שהרי כל מי ששכח להבדיל בתפלה אינו חוזר ומתפלל משום שהוא עתיד להבדיל על הכוס, ואם היה חסרון בתפלתו מאי מהני שהוא מבדיל על הכוס הרי סוף סוף תפלתו חסירה ולמה אינו חוזר ומתפלל, אע"כ דאינו חסרון בתפלתו אלא שחייבו חכמים להבדיל בתפלה ועל הכוס, ואם לא הבדיל בתפלה אינו חוזר שהרי עדיין יכול להבדיל על הכוס, וכל שאכל קודם הבדלה לא סגי ליה בהבדלה שיבדיל על הכוס שכבר אינו בשלימות שאינו שתיתו הראשונה, ולהכי חוזר ומבדיל בתפילה, וכבר נתבאר כל זה בארוכה בקונטרס מצהלות חתנים סימן י"דה.

ובקהלות יעקב (ברכות ס' י"ז) הוכיח מהא דמי ששכח להתפלל מנחה ונזכר בלילה שמתפלל תפילת תשלומין, ואם בלילה חל ר"ח אומר בב' התפילות יעלה ויבוא, שזה דיו להתפלל ערבית שתיים ומאחר והוא ר"ח צריך להזכיר יעלה ויבוא בשניהם, אך כילא התפלל מנחה בשבת ומתפלל ערבית שתיים במוצ"ש אינו אומר אתה חוננתנו אלא בראשונה ולא בשניה, והיינו טעמא משום שאין זה דין בתפילה של מוצ"ש דבעי הבדלה כמו דבעי הזכרת יעו"י ברח"ב ובמועד, אלא דבעי להבדיל בתפלה דהיינו לקיים מצוות הבדלה בתפלה ולהכי לאחר שהבדיל בתפילה הראשונה תו אי"צ להבדיל בשניה.

מסתבר נמי דהוי קנסא בעלמא להתפלל שנית על מה שלא הבדיל בתפלתו, שהרי א"כ למה לא קנסו להתענות בה"ב וכדומה, אלא היינו טעמא דמשום שאמרו להבדיל בתפילה, ולהבדיל על הכוס, וכיון שלא קיים הבדלה על הכוס כתקנה ואכל קודם הבדלה להכי מחייבין ליה לחזור ולהתפלל לקיים את ההבדלה בתפלה כדיו, דאע"פ שטעם קודם הבדלה, מכל מקום אינו חסרון במצוות הבדלה בתפלה וכמו שיתבאר לקמן, ולהכי מחייבין ליה לחזור ולהבדיל בתפילה.

יבואר דמהמ"ב לכאורה משמע שלא הבדיל בתפלה וטעם קודם שהבדיל הרי תפלתו הראשונה אינה תפלה

אמנם יעויין מה שכתב המשנה ברורה סי' ק"ח סקל"א שמי שלא התפלל מנחה בשבת וצריך להתפלל מעריב שתיים מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה, ואם הבדיל בשניה לא יצא ידי חובתו דגלי אדעתיה שהראשונה היא תשלומין וצריך להתפלל חובתו קודם התשלומין, ואם שכח ולא הבדיל בשניה יצא, אך אם א"כ טעם קודם שהבדיל על הכוס דק"ל צריך לחזור ולהתפלל מ"מ עלתה לו תפלת התשלומין אף שהייתה קודם התפילת חובה שהרי צריך להתפלל עכשיו מעריב, והטעם משום דבשעה שהתפלל התשלומין שפיר היה פטור מחובת שעתא שהרי היה כוס לפניו רק שעל ידי שטעה נחייב עוד פעם וזה לא גרע.

ומבואר מדבריו לכאורה שמי שלא הבדיל בתפילתו וא"כ טעם חשוב כאילו לא התפלל כלל, שהרי מודיק דבריו שאם לא היה לו כוס בשעה שהתפלל ערבית ולא הבדיל בתפלתו הראשונה הרי הוא חוזר ומתפלל תפלת ערבית ותפלת תשלומין כיון דחשיב בהתפלל תפלת תשלומין לפני תפלת זמנה כיון שטעם קודם שהבדיל, ומבואר דבטעם קודם שהבדיל הרי עושה תפלתו הראשונה כאילו לא התפלל כלל.

אמנם לא מסתבר כלל לומר כן שהרי כיון שבשעתו היה תפלה אין נתברר למפרע שלא התפלל, על ידי שטעם קודם הבדלה, אלא נראה דחשוב שהתפלל אלא שחסר לו הבדלה בתפלה וכמו שכתב בקהלות יעקב הנ"ל, אלא שהמ"ב כתב בשם הבר"י יוסף דיש בזה סברא נוספת שכיון שבזמן שהתפלל התשלומין לא היה לפניו חוב של מעריב שפיר חשיב תפלת תשלומין אחר תפלת זמנה.

נסתפקו הפוסקים אם מותר לאכול קלי צום בשבת ערב ת"ב משום תרי איסורים או משום איסור הכנה למוצאי שבת שנראה שעושה בשביל הצום ואסור, וכן משום רפואה בשבת שדומה לחיזוק מזגו שכל שאינו מאכל בריאים ועושה לרפואה אסור.

והנה משום רפואה נראה דאינו דומה לחיזוק מזגו שאינו מחזקו אלא הוא אוכל שנשאר תזונתו לזמן רב והכח הנשאר ממאכל זה מחזק המלחים בגוף, ועל ידי לקיחת הקלי צום המלחים בגוף לא יתמעטו שמשאירים המלחים בתוך הגוף זמן רב וא"כ אינו דומה לרפואה כלל.

נסתפקתי בת"ב שחל בשבת או במוצאי שבת ואין מבדיל במוצאי שבת אלא במוצאי ת"ב ושכח להבדיל בתפלה במוצאי שבת, ובמוצאי ת"ב שכח ואכל קודם הבדלה, האם חשיב כטעה בזו ובזו, שהרי שכח להבדיל בתפלה וגם טעם קודם הבדלה ונתחייב לחזור ולהתפלל ולהבדיל בתפלה, או דילמא דבזה לא חשיב כטעה בזו ובזו, דכל שלא טעה ואכל קודם הבדלה במוצאי שבת, לא חשיב כטעה בזו ובזו.

וכיוצא בו נשאלתי ביו"ט שחל במוצ"ש ושכח שזה מוצ"ש ולא אמר בתפילתו ותודיענו, וגם בקידוש שכח להבדיל ולא אמר יקנה"ו ושתה את הכוס של קידוש ואכל סעודתו, ולמחר קודם שחרית נזכר שלא הבדיל, ובאמת יש להסתפק כיצא בו בכל מוצאי שבת אם שכח לומר אתה חוננתנו במעריב של מוצאי שבת, וגם לא הבדיל על הכוס ואכל במוצאי שבת מלוא מלכה, ונזכר למחרת ביום א' קודם שחרית שלא הבדיל, ויש לעיין אם צריך לחזור ולהתפלל תשלומי ערבית ולהבדיל בתפלה.

והנה איתא בברכות דף ל"ג טעה בזו ובזו חוזר ומתפלל, דהיינו ששכח להבדיל בתפילה וגם טעה ואכל קודם שהבדיל על הכוס חוזר ומתפלל עם הבדלה, ואף שמי ששכח לומר אתה חוננתנו בתפילה אינו חוזר ומתפלל כיון שעתידי להבדיל על הכוס, מ"מ אם אכל קודם שהבדיל חייבוהו לחזור להבדיל בתפילה.

וא"כ לכאורה ה"נ בעובדא דידן הרי שכח להבדיל בתפלה וגם אכל קודם הבדלה, א"כ נתחייב להתפלל מעריב שנית ולהבדיל בתפלתו, דהא גם כשמוצאי שבת הוא יו"ט הוי ככל מוצ"ש לענין זה כמבואר בבאור הלכה סימן רצד סעיף א ד"ה ואם טעה ולא הבדיל וכו' בשם הפמ"ג וז"ל ה"ה ביום טוב שחל במו"ש אם לא אמר ותודיענו אינו חוזר מפני שמוכיר א"כ הבדלה על הכוס של קידוש, ואם טעם אז אחר התפלה קודם שאמר הקידוש של יקנה"ו ג"כ צריך להחזיר לראש התפלה כמו במו"ש דכי משום שאכל גם קודם קידוש איתגורר איתגור, עכ"ל, ולכאורה ה"נ אם כבר קידש אלא שאכל קודם הבדלה דדינו ככל מוצ"ש שחוזר ומתפלל.

¹ ושמעתי מחכם אחד שאמר באחד שזכר שלא הבדיל בתפלה ביום טוב שחל במוצאי שבת, ואחר שקידש בליל יום טוב ושתה את הכוס של קידוש, נזכר שלא הבדיל בתפלה וגם לא הבדיל על הכוס, ונסתפק שצריך לחזור ולהתפלל משום טעה בזו ובזו, והורה לו חכם אחד שא"צ לחזור ולהתפלל כיון ששתה רק שתית מצוה שהיה חייב לשתות ולא חשיב בזה טעה בזו ובזו, אך כבר הארכנו כבר במקור (מצהלות חתנים סי' י"ד) שאפי' בטעה ואכל באונס גמור צריך לחזור ולהתפלל משום שיש זה קנס בעלמא שקנסוהו לחזור ולהתפלל, אלא משום ששתית כוס הבדלה צריכה להיות השתיה הראשונה במוצאי שבת, ואם ההבדלה היא אחרי שתייה לא נעשתה ההבדלה בשלימותה, להכי צריך לחזור ולהתפלל ולהבדיל בתפלה כדי שההבדלה בתפלה תהיה הבדלה בשלימותה, ולהכי ה"ה באכל באונס וגם בשתיית מצוה, חוזר ומתפלל ומבדיל בתפלה. ובאמת בתוס' הרא"ש (ברכות ל"ג) כתב להדיא שביו"ט שחל במוצ"ש ושכח ועשה קידוש בלי הבדלה שצריך לחזור ולהתפלל, וז"ל טעה בזו ובזו מאי וכו' תימה לי מאי בזו ובזו והלא להבדיל יש לו שהות אפילו אחר ג' ימים אחר השבת, וז"ל לפרש כגון שאכל או עשה מלאכה קודם שהבדיל על הכוס, וז"מ ביום טוב שחל להיות במוצאי שבת ולא אמר ותודיענו בתפלה ועל הכוס אמר קדוש ולא אמר הבדלה, ויתרין זה שייך למה שאמרתי דמאי נפקא מינה אם לא אמר הבדלה עם הקדוש עדיין הוא יכול להבדיל, אלא משום ששתה עכ"ל, ומבואר דגם בשתיית מצוה אמרין טעה בזו ובזו חוזר ומבדיל בתפלה.

אלא דבכה"ג שזכר שלא הבדיל בתפלה ועל הכוס ונזכר אחר קידוש קודם סעודתו, לא אמרין שיבדיל על הכוס ואכל סעודתו, אלא צריך לחזור ולהתפלל ערבית ולהבדיל בתפלתו ואחר כך יבדיל על הכוס ואכל סעודתו, משום שאם יבדיל על הכוס ויאכל סעודתו לא יוכל לחזור ולהתפלל ולהבדיל בתפלתו, משום שנחלקו האחרונים אם בטעה בזו ובזו והבדיל על הכוס אם חוזר ומתפלל כדי להבדיל בתפלה, שדעת הפמ"ג שאינו חוזר ומתפלל אלא אם עדיין לא הבדיל על הכוס, אלא דבביאור"ה הביא מהדר"ח החיים שמתפלל גם אחר הבדלה, וא"כ עדיף שקודם יתפלל ויבדיל בתפילתו ואח"כ יבדיל על הכוס, ובכה"ג יש לזהר שיהא בזה קידוש במקום סעודה שהרי מפקסין בין קידוש לסעודה בתפלה וצ"ע.

² ונראה לכאורה עוד בזה דמה שאם טעם קודם שהבדיל על הכוס חוזר ומתפלל לא מסתבר לומר שבוז מתברר שלא קיים מצוות התפלה, שהרי בשעה שהתפלל תפלתו חשובה תפלה. וגם לא

ולפי' י"ל שאם לא הבדיל בלילה וטעם קודם הבדלה ונוכח קודם שחרית שלא הבדיל, דאינו צריך לחזור ולהתפלל שחרית שנים, דסגי שיבדיל בתפילת שחרית, דהא לא חסר לו בתפילתו, ואינו צריך להתפלל שנית, אלא רק צריך להבדיל בתפלה, וא"כ לכאורה סגי שיבדיל בתפילת שחרית.

אכן לפ"ז קשה אמאי בטעה בזו ובזו דהיינו ששכח להבדיל בתפלה וגם טעם קודם הבדלה למה לחזור ויתפלל ערבית ויבדיל בתוך תפלתו, הרי יכול להמתין עד שחרית ויבדיל בתפלת שחרית ויקיים מצוות הבדלה בשחרית, אכן אפשר לומר בפשיטות שמאחר ונתחייב להבדיל במוצאי שבת תו אינו יכול להמתין למחר להבדיל, ומשום הכי מחייבין ליה לחזור ולהתפלל ולהבדיל בתפלתו מיד במוצאי שבת ולא להמתין למחר.

יבואר מי שלא התפלל ערבית במוצאי שבת ומתפלל שחרית שנים אם מבדיל בראשונה או בשניה

אמנם נראה דאינו יכול להבדיל בשחרית, דהנה כתב המגן אברהם סימן רצ"ד ס"ק א' בשם הרדב"א (ח"ב ש"ס"א) דאם שכח להתפלל מעריב במוצאי שבת מתפלל שחרית שנים ואינו מזכיר אתה חוננתנו בשניהם, והק' עליו המ"א דמתחלה שהיו מבדילין רק בתפלה ודאי ה"י צריך להבדיל ביום א', וא"כ גם עתה צריך להבדיל בתפלת שחרית, וכ"מ בגמ' דאם הבדיל על הכוס קודם שהתפלל אף על פי כן צריך להבדיל בתפילה דעיקר תקנת' הוא להבדיל בתפילה, ולכן כתב שיבדיל בתפלת שחרית.

אמנם לא ביאר המג"א אם כוונתו שיבדיל בתפילה הראשונה או בתפלה השניה, וכתב רעק"א בגליון השו"ע שם דנראה דיבדיל בתפלה ראשונה של שחרית ובו אומר אתה חוננתנו, וכן בליכא השלמה כלל כגון בהזיד ולא התפלל ערבית דמזכירו בתפלת שחרית, אך כתב בשם התוס' שבת דהעתיק דברי המג"א דבשחרית בתפלה הב' שהיא לתשלומי ערבית מזכירו ולא נזכר מזה כלום כאן במג"א ולענ"ד העיקר דמזכירו בתפלה הראשונה עכ"ד, והטעם נראה דהא בזמן שלא הבדילו על הכוס אלא רק בתפילה ודאי שאם לא התפלל ערבית ונתפלל שחרית שנים דמבדיל בראשונה ולא בשניה וה"נ בזה"ל.

אמנם הביאור הלכה שם הק' דאמאי אמרו בגמרא דטעה ולא הבדיל בתפלה אינו חוזר מפני שאומרה אח"כ על הכוס ומשמע דיוצא בזה, ואמאי יאמרנה ג"כ עוד בתפלת שחרית דהא עיקר תקנתא הוא בתפלה, ועוד דאמאי כתב השו"ע בס"ב דאם סובר שאף למחר לא יהיה לו כוס צריך לחזור ולהתפלל, ואמאי הא יוכל לקיים מצות הבדלה בתפלת שחרית דהא עיקר תקנתא בתפלה היה ועדיף מכוס.

אלא ע"כ דעיקר הבדלה נתקן בתפלת ערבית ולא בתפלת שחרית ונהי דקודם שהתקינו להבדיל על הכוס [וכדאיתא בגמרא] ע"כ היה הדין דאם לא הבדיל במוצאי שבת בתפלה או שלא התפלל ערבית כלל היה צריך להבדיל בתפלת שחרית אבל לאחר שנתקן על הכוס אין שייך שם הבדלה בתפלת שחרית כלל, אלא דסברת המ"א דכיון שהוא מתפלל בשחרית תפלה שניה בשביל ערבית יש לה דין תפלת ערבית וצריך להזכיר בה הבדלה ולא בתפילה הראשונה.

יבואר שאינו מבדיל אלא בתפלה הראשונה שמתפלל אחר השבת

אמנם בדעת הגרעק"א ביארו דס"ל כהגר"ח (נספחים בסוף ח' הגר"ח עה"ש) שמעשה שאברך אחד ה' אנוס שלא ה' יכול להתפלל במוצאי שבת מעריב וה' צריך להתפלל ביום א' שתי תפילות, אחד לחובה ואחד לתשלומין, ושאל לגאון אחד באיזה תפלה לומר "אתה חוננתנו", והשיב לו, כיון שתפילתו הראשונה לחיוב יום א' והשניה לתשלומין, צריך להבדיל בתפילת תשלומין שהיא למוצאי שבת, והגאון ר' חיים ה' קורא אז ק"ש קודם התפלה (דרכו ה' לקרוא ק"ש זמן רב קודם התפילה שזמא תהי' התפילה אחר זמן ק"ש לאיזה דעה) והראה בנענוע הראש לשלילה להפסק הזה, וכשגמר לקרוא ק"ש שאלוהו מפני מה אין נראה לו הדין כן, והשיב וטען שכל הטעם שמבדילין במוצאי שבת משום שמוצאי שבת בהכרח חל קודם יום א', אבל אצל האברך הזה חל הפעם יום א' קודם מוצאי שבת וצריך להבדיל בתפילה הראשונה. ואעפ"י שבבאר היטב כתב בשם גדול הדור אחד כפסק הגאון שאמר להתפלל אתה חוננתנו בתפילת תשלומין. האמת תורה דרכה כי הצדק עם מור' הגאון רח"ס זצ"ל ופסקתו נכונה, עכ"ד.

וב"כ הגר"ח בברכות כ"ו ע"ב דאם שכח להתפלל במוצאי שבת, דמתפלל למחר שנים. באיזו יבדיל, אמר הגר"ח ז"ל, דאף דתפילה השניה אתיא לתשלומין, מ"מ צריך לאמר הבדלה בראשונה, משום דדין הבדלה אינו סדר בתפילת ערבית של מוצאי שבת, כי אם דהוא דין בתפילה ראשונה של חול, ואף אם הוא תפלת יום א' עכ"ד.

א"כ י"ל שכך ס"ל לרעק"א שאי"ז דין להבדיל בערבית של מוצאי שבת, אלא זה דין להבדיל בתפילה הראשונה שאחרי שבת לכך אם לא התפלל מעריב שמתפלל שחרית שנים מבדיל בראשונה ולא בשניה, אך אם התפלל מעריב רק שלא הבדיל בה אינו יכול להבדיל בשחרית שהרי אינה התפילה הראשונה, אמנם הביאור"ל סובר שהדין הוא להבדיל במעריב של מוצאי שבת לכך אם לא התפלל מעריב מבדיל בתפילה השניה של שחרית שהיא תשלומי ערבית וכך ס"ל לתוס' שבת.

יבואר במי שהיה אונן במוצאי שבת ואינו משלים תפלת ערבית אם מבדיל בשחרית

ונפק"מ במי שהיה אונן במוצאי שבת והיה פטור מלהתפלל מעריב או שלא התפלל במזיד מעריב דאינו מתפלל תפלת תשלומין, אם צריך להבדיל בשחרית של יום א' דלדעת רעק"א לכאורה הרי הוא מבדיל, שהרי היא התפילה הראשונה שלו לאחר השבת, אך להביאור הלכה אינו מבדיל שכל דין הבדלה אינו אלא בתפלת ערבית דמוצאי שבת, וא"כ אינו מבדיל בשחרית של יום א' אע"פ שהיא תפלה ראשונה.

וראיתי בספר עיקרי הד"ט ביו"ד (ס' ל"ו אות מ"ט) בשם ספר דבר משה (ח"ג סי' ט"ז) [הביא ג"כ השערי תשובה או"ח רצ"ד] דמי שמת לו מת בשבת שאינו מתפלל ערבית במוצאי שבת ולא הבדלה, אין צריך לומר אתה חוננתנו בתפלת שחרית. והביא דגם בספר אגורה באהלך (דף כ"ח ע"ג) פסק שלא להבדיל בתפלת שחרית, כשם שאם טעה ולא הבדיל בתפלת מוצאי שבת אינו חוזר, משום שצריך להבדיל על הכוס, והכי נמי דמוותה דיבדיל על הכוס, ובתפלת ערבית הרי לא נתחייב, ודינו הכי שאינו מבדיל בתפלת שחרית, וסיים דשוב נדפס ספר דבר משה ח"ג ונשם הביא בשם מר חתנו דיבדיל בתפלה, והרב מר חמיו הפיל דבריו ארצה וכתב דלא יבדיל ע"ש, עכ"ל.

ומבואר בדבריהם דס"ל כהביאור הלכה שאין מבדיל אלא בערבית, אבל להרעק"א ולהגר"ח דמבדיל בתפלה ראשונה של חול א"כ היה צריך להבדיל בשחרית שהוא תפלתו הראשונה.

והנה בלא הבדיל בתפלה במוצאי שבת שהוא ת"ב ובמוצאי ת"ב שכח ואכל קודם שהבדיל הרי לכולי עלמא אינו צריך לחזור ולהתפלל שהרי אינו מבדיל אלא בתפלת ערבית של מוצאי שבת להביאור הלכה, או שאינו מבדיל אלא בתפלה הראשונה שמתפלל אחר השבת ובוהו תרוויהו ליתנהו, ולכא"פ שהוא טעה בזה ובוהו מ"מ אינו חוזר ומתפלל.

יבואר דמי שמתפלל ערבית שנים לתשלומי מנחה גם אם טעה בזו ובזו יכול להבדיל בתשלומי מנחה

והנה מי שלא התפלל מנחה בשבת שמתפלל ערבית שנים ושכח להבדיל בראשונה ואכל קודם הבדלה שנתחייב לחזור ולהתפלל להבדיל בתפלתו, לכאורה למשנ"ת שאין חסרון בתפלת ערבית ידידה אלא שנתחייב להבדיל בתפלתו א"כ יכול להבדיל בתפלת תשלומין ידידה ואין צריך להתפלל שנית, ואע"פ שלדעת המ"ב אינו מבדיל אלא בתפלת ערבית, שפיר חשיב האי תפלה כתפלת ערבית אע"פ שהיא תשלומי מנחה ידידה מכל מקום אמרו בגמ' ברכות דף כ"ו שכח ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שנים חזין דקרינן ליה ערבית שנים ויעיין ברש"י שם שכתב דאינו חובה כתפלת המנחה אלא רשות כערבית, ולהכי שפיר מבדיל בתפלה זו.

ואין לומר דא"כ כששכח להתפלל ערבית ומתפלל שנים בשחרית ומבדיל בשניה לדעת המ"ב משום שהיא ערבית אע"פ שאמרו בגמ' מתפלל שחרית שנים הרי דקרינן ליה שחרית מכל מקום כל שמתפלל אותה לתשלומי ערבית שפיר חשיבא כתפלת ערבית ושפיר מבדיל בתפלה זו שהיא תשלומי ערבית.

יבואר אם מי שלא הבדיל במוצאי שבת וטעם ונוכח בשחרית כיון שנתחייב להתפלל שנית אפשר דחוזר ומתפלל

אולם באופן שהתפלל מעריב במוצאי שבת אלא שטעה ולא הבדיל ואכל קודם הבדלה, ונתחייב להתפלל מעריב שנית ונוכח רק קודם שחרית, והנה בשחרית בוודאי לא יבדיל שהרי נתבאר דלכו"ע אינו מבדיל אלא בערבית של מוצאי שבת או בתפלה הראשונה אחר השבת אבל היה מקום לומר דכיון שנתחייב להתפלל ערבית שנית שיחזור ויתפלל בשחרית שנית ויבדיל בשניה וחשיב כתפלת ערבית שהיא תשלומין לערבית שלא התפלל במוצאי שבת.

ונראה דאפי' להרעק"א דס"ל דמבדיל בתפלה הראשונה אחר השבת מכל מקום גם הרעק"א ס"ל שמבדיל בתפלת ערבית של מוצאי שבת אפי' אם אינה תפילתו הראשונה שהרי מי שלא הבדיל בתפלה וטעם חוזר ומתפלל ומבדיל בתפלתו אע"פ

בוהו שהבדיל בשניה נראה שהראשונה היתה לתשלומין ולא יצא, אבל בנדון דידן שהתפלל הראשונה לחובתו של ערבית ושכח להבדיל בה לכן אם הבדיל בשניה אינו צריך לחזור ולהתפלל שנית. וכן מבואר במ"ב סימן ק"כ ס"ק כ"ט כמסקנת המגן אברהם ודלא כהט"ז ע"ז.

ויש לידע דכ"ז רק אם עדיין לא הבדיל על הכוס, אבל אם הבדיל על הכוס במוצ"ש, כתב הביאור הלכה (ס' רצ"ד) ששוב אינו מבדיל עוד בשחרית.

ואע"פ שהוא קשה מאוד, וכמו שכתב המסלול ישרים שהנקמה מתוקה מדברש"כ ש'שקש' להטיב עם מי שעשה עמו רעה, אבל שמעתי מדורי הגאון ר' ישראל אהרן קופשיץ זצ"ל שאמר בהא דאיתא במשלי פרק י"ז ג' משיב רעה תחת טובה לא תמוש תמוש רעה מביתו, וא"כ משיב טובה תחת רעה לא תמוש טובה מביתו שהרי מדה מרובה מומדת פורענות חמש מאות פעמים, וא"כ כל כך הרבה טובה לא תמוש מביתו חמש מאות פעמים יותר מאשר מי שהשיב רעה תחת טובה, והוא הפלא ופלא שיש לו סגולה נפלאה לזכות לכל הטוב על ידי עניין זה.

ואיתא בזהר הקדוש, תא חזי, יוסף לא די לה דאיהו לא שלם בישא לאחיו, אלא דעבד עמהון טיבו וקשוט, וכך ארחיקון דוכאי תדיר, בגין דא קדשא בריך הוא חס עליהו תדיר בעלמא דין ובעלמא דאתי וכו'. רבי אבא הוה יתב אתרעא דאבבא דלוד.

והאמת והשלום אהבו. 'והאמת אהבו' הכוונה לאהוב את התורה שהיא האמת כמו שאמרו אבות קנה ואל תמכור ולא לקיים את התורה כפוער חובו בעלמא אלא לאהוב את התורה ומצוותיה, והנה בסיום חומש במדבר כתיב 'כאשר צוה ד' את משה כן עשו בנות צלפחד ותהייה מחלה וכו' לבני דודיהן לנשים', יש להבין כמה שסיום חומש במדבר הוא בפרשת הסבת נחלה ובמעשה בדנות צלפחד למי נישא לנשים, והרי הוא סיום כל התורה שהרי דברים הוא משנה תורה וכל התורה משה מפי הגבורה אמרו, ומשנה תורה משה מפי עצמו אמרו והגר"א פירש להמגיד מדובנא שבכל התורה היה שכינה מדברת מתוך גרונו ובמשנה תורה שמע מפי הגבורה ואחר כך אמרו משה כמו שאר נביאים, וצ"ב במה שהתורה מסיימת כל דבריה במאמר זה שנראה שהוא כעיקר יסודות התורה כולה.

והנה בספרותנו סוף במדבר כתב וז"ל 'ממשפחות בני מנשה, מאשר יראו היות מונות האל יעלה שלא תסוב הנחלה אף על פי שנתן להן רשות לבחור רצונן מכל הנחלה כן בחרו את בני דודיהן מכל המשפחות מפני שהיו יותר קרובים' עכ"ל.

ובאור החיים סוף במדבר כתב וז"ל 'כאשר צוה ה' את משה כן עשו, צריך לדעת למה שיהיה הכתוב מאמר זה מסדר הרגיל שמקדים המעשה ואחר כך יאמר כאשר צוה וכאן הקדים מאמר כאשר וגו' ואחר כך אמר כן עשו.

ונראה כי לפי ש' עשה להם יתרון לבנות צלפחד ומעלה והתיר להם לינשא לכל אדם והוציאם מכלל מצוה הכללית, בא הכתוב להודיענו שהגם שה' עשה הבחירה בידם אף על פי כן לא עשו אלא כמצות המלך לעם בני ישראל, והוא אומרו כאשר צוה וגו' פירוש כמצוה הכללית כן עשו ולא כרשיון שנתן להם, ולזה אם היה אומר ויעשו בנות צלפחד וגו' כאשר צוה יהיה נשמע שהודיעה באה לומר המעשה שעשו ומודיע במאמר כאשר צוה ה' כסדר הרגיל לומר, אבל מאמרו בתחילה כאשר צוה ה' ואחר כך הודעת המעשה זה יגיד כי לא בא להודיע המעשה אלא לשלול רשיון חפץ מצוה הכללית והבין' עכ"ל.

והוא כי עשו כרצונם יתברך ואע"פ שלא נצטוו על כך וזה מעיד על קיום המצוות של האדם אם הוא עושה כמוכרח או שעושהו בשמחה בידעו ובהבנה שקיים המצוות הוא השמחה הגדולה והאושר הגדול שיש להם בעולמו.

וראה האדם ארץ נראה אדם שעושה מצוות ד' בלא להבין מהו רצונו יתברך, הנה גורו על עור האדם שיטמא גיירה שמה יעשה עורות אביו ואמו שטיחין, ובתוס' הקשו הרי מות אסור בהנאה, ותרצו שעור האדם מותר בהנאה, והנה כיון שעור האדם מותר בהנאה עלול האדם להפשיט עור אביו ואמו לעשותו שטיחין, וכך נראה אדם שאינו רוצה לעשות רצונו של מקום אלא עושה המוחים, ועיקר התורה הוא הרצונו לעשות רצונו ולדעת מהו רצונו יתב'.

ושורש הדבר הוא כשהאדם עושה מצוות ד' יתברך כמוכרח ומחוייב ולא ידע ולא הבין שהוא החיים האמיתיים השמחים המאושרים בעולם הזה ובעולם הבא הרי הוא עושה המוכרח והמחוייב, אבל מי שמבין שהתורה נתנה לנו לטוב לנו כל הימים, עושה מה שרצונו יתברך שיוודע שהוא הטוב האמיתי ואין טוב מומנו.

ושמעתי בשם הגאון ר' יוסף דב הלוי סאלאוויצק זצ"ל ראש ישיבת בריסק שהזכרנו שהו"ל גזרו על איסור מלאכה בשינוי או מלאכה על ידי עכו"ם לא היה גזירת ר' יוחנן בן זכאי או גזירת שמאי והלל אלא מיד אחר שירד משה מהר סיני גזירה זו שהרי ברור כשמש שמש רבינו לא ירד מהר סיני ואמר עד עתה

חמא ברנש דהוה אתי ויתב בחד קולטא דתלא דארעא, והוה לעי מארסא ויתב ונאם תמן, אדהכי חמא חד חווי דהוה אתי לגבה. נפק קוסטפא דגורנא (פרוש), חתיכת עץ שמרש אילן (אחד) וקטל לה להאחא, חד אתרע הוה ברנש, חמא הוה חווי לקבלה דהוה מית, אודקף הוה ברנש, ונפל הוה קולטא דתחתיו ואשתיו (פרוש), נפלה הבקיעה ההיא למטה תחתיו (ונצל) אתי רבי אבא לגבה, אמר לה: אימא לי מאן עובדך, דהא קדשא בריך הוא רחש לך אלין תרין נסין, לאו אנון למגנא. אמר לה ההוא ברנש כל יומי לא אשלים לי בר-נש בישא בעלמא, דלא אתפיסנא בהדא ומחלנא לה, ותו, אי לא יכלנא לאתפיסא בהדא ומחלנא לה, ותו, אי לא יכלנא לאתפיסא בהדא, לא סלקנא לערסי עד דמחלנא לה ולכל אנון דמצער לי, ולא חישנא כל יומא לההוא בישא דאשלים לי, ולא די לי דא, אלא דמהווא יומא ולהלאה אשתדלנא למעבד עמהון טבא, בכה רבי אבא ואמר: יתיר עובדיו

בעניין עשיית רצוני יתברך שזהו עיקר התורה

עשיתם מלאכה בשבת ללא שינוי מעתה תעשו כל המלאכות בשבת או שתעשו כל המלאכות על ידי עכו"ם, ופשוט שגזירות אלו הבינו מדעתם שיהי רצונו יתברך ואסורו כמשמרת למשמרתו שזהו רצון התורה.

וכן מביאר בחידושי הריטב"א (ר"ה דף ט"ז) וז"ל 'ומשום הכי קתני ר"ע שאמר הקדוש ברוך הוא אמרו לפני מלכותי זכרונות וכו', שכל מה שיש לו אסמכתא מן הפסוק העיר הקדוש ברוך הוא שראוי לעשות כן אלא שלא קבעו חובה ומסור לחכמים, וזה דבר ברור ואמת, ולא כדברי המפרשים האסמכתות שהוא כדרך סימן שנתנו חכמים ולא שכונת התורה לכך, ה"ו ישתקע הדבר ולא יאמר שזו דעת מיעוט הוא, אבל התורה העירה בכך ומסרה חובב הדבר לקבעו לחכמים אם ירצו כמו שנאמר 'ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך', ולפיכך תמצא החכמים נותנים בכל מקום ראייה או זכר או אסמכתא לדבריהם כי התורה כלומר שאינם מחדשים דבר מלבד מה שכתב' עכ"ל תורה שבע"פ המורה בתורה שכתב שהיא תמימה וח"ו שהיא חסירה כלום' עכ"ל.

וכמו איסור רקודים ומחולות בבין המצרים שמי שאינו רוצה לעשות רצונו מחפש כל מיני טעדיק להתייר באופנים שונים ומשונים שלא זהו כונת חז"ל אבל מי שיש לו לב רגיש ומבין מהו רצונו יתברך יודע שכל אלו וכיצא בהם לא חפץ בהם ד' יתברך ומתרחק מהם כמו מן האש שיוודע ומעטו בדעתו שכל מה שאינו רצונו ה"ו חפץ הצלחתו, וכל זה הוא לבד מאשר האהב את ד'

יתברך עושה רצונו לעשות לו נחת רוח גם אם לא נצטוו בזה וכמו שכתב המסלול ישרים.

וזהו יסוד היהדות שהיהודי ירצה ברצונו יתברך ולא כעושה מכפייה אלא רצונו לעשות רצונו.

וזהו הבכיה של חנם שבכו על שהקב"ה רצה להכניסם לארץ והוא הטוב לנו להיות בקרבתו של מקום מוגבלים מעשות עבירות וצריכים לגושים, והתיקון הוא שנתנו צריכים לבנות שאנחנו רוצים בקרבתו יתברך ורחוקינו מאותו הוא רע לנו וזהו יגאלנו הקל יתברך.

ובחזו"א באגרת קנ"ג ח"א כתב וז"ל 'בהזדמנות זו רצוני להגיד לכבוד תורתו כי כמעט כל מה שאני עושה אני אנוס על פי הדיבור הביתוי שבור ורצון כל הימים ולא זכיתי לשום עונג מתענוגי החיים נוסף לכאבני הגוף ושבירתו של כל הימים העונג היחיד לי הוא לעשות רצון קוני ואין לי צער יותר מגור מכשולון בעוון' עכ"ל.

ושמעתי שהגאון ר' זלמן בריעל זצ"ל אמר לבנו שאמר לו שאינו רוצה להיות חלבי שיוכל לאכול מה שרופה ואמר לו שהוא נוהג להיפך שאם הוא בשיר הוא קשור להקב"ה בעבודות אהבה שאינו אוכל חלב שש שעות, והוא הראיה האמיתית לראות את האיסורים שאסרה לנו תורה כמנתה ולא כחוב ואיסור.

הנה איתא במנחות (דף מ"ג) תנאי היה רבי מאיר אומר גדול עונשו של לבן יותר מעונשו של תכלת משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שאמר לשני עבדיו לאחד אמר הבא לי חותם של טיט ולאחד אמר הבא לי חותם של זהב ופשוטו שניהם ולא הביאו איזה מהן עונשו מרובה הוי אומר זה שאמר לו הבא לי חותם של טיט לא הביא, ובתוספות שם כתבו בד"ה חותם של טיט, וז"ל מה שמדמה חותם של טיט לצעצ"ש שכן עושים לעבדים והצניצת מעיד על ישראל שזה עבדי הקדוש ברוך הוא כדאייתא פרק במה אשה (שבב"ב נ"ז:) כבאל דעבדא תנן, עכ"ל, וצ"ב למאי מדמי חותם של זהב וראיתי בספרו של הגר"י גולדווסר שליט"א לשונו ולשמחה שכתב דחותם של טיט הוא חותם שהארון נותן כבגד העבד כדי להכריחו אל העבדות אבל חותם של זהב הוא חותם שהעבד נותן על בגדו כדי להודיע לכל שהוא עבדו של רבו שמתפאר בחותם זה ונותן על עצמו חותם של זהב.

דדין מיוסף, דיוסף הוה אחיו ודאי והוה לה לרחמנא עליהו, אבל מה דעבד דא יתיר הוה מיוסף, יאות הוה דקדשא בריך הוא ירחש לה נסא על נסא, פתח ואמר "הולך בתם ילך בטח ומעקש דרכיו יודע" (משלי י, ט). "הולך בתם ילך בטח" – דא הוה ברנש דאול בארצין דאורייתא "ילך בטח" דלא יכילו נוקי דעלמא לאבאשא לה. "ומעקש דרכיו יודע" מאן יודע דא הוה מאן דאסטי מאחרא דקשוט ובעי גבי דחברה, "יודע" – מהו יודע? ישתמודע איהו בעיניהון דכל מרי דדינא, דלא יתאבד מניהו דיוקנא דההוא בר-נש, בגין לאיתא לה לאתר דינקוון מנה, ובגין כך "יודע". ותא חזי, ההוא דאול בארצ קשוט, קדשא-ברוך-הוא חפי עלה בגין דלא אתידע ולא אשתמודע לגבי מריהון דדינא, אבל "מעקש דרכיו יודע" וישתמודע לגביהו. זכאן אנון בני-נשא דאולי בארצ קשוט ואולי לרחצן על עלמא, דלא דחלי אנון בעלמא דין ולא בעלמא דאתי. עד כאן לשונו.

והנה אחר חורבן הבית בטלה התכלת שהוא החותם של זהב שהתכלת דומה לרקיע ולכסא הכבוד וכיון שנחרב הבית ובטלה שכינה מישראל בטלה נמי תכלת והוא מושם שישאל לא רצו את הדבקות בהקב"ה לקח הקב"ה את שכינתו מאתנו.

ויעוין בהגהות על הש"ס לר' יעקב עמדין זצ"ל על הגמ' גיטין דף נ"ח אמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב ועשקו גבר וביתו ונחלתו מעשה אדם אחד שנתן ענינו באשת רבו ושוליא דגריי הוה פעם אחת הוצרך רבו ללוות אמר לו השוליא שגר אשתך אצלי ואלוונה שיגר אשתו אצלו שהה עמה שלשה ימים קדם ובא אצלו אמר לו אשתי ששיגרת לך הדין היא אמר לו אני פטרתיה לאלתר ושמעתי שהתינוקות נתעללו בה בדרך אמר לו מה אעשה אמר לו אם אתה שומע לעצתי גרשה אמר לו כתובתה מרובה אמר לו אני אלוון ותן לה בכתובתה עמד זו וגרשה הלך הוא ונשא חיה שהגיע זמנו ולא היה לו לפרועו אמר לו בא ועשה עמי בחובך והיו הם יושבים ואוכלים ושותים והוא היה עומד ומשקה עליהן והיו דמעות ונשרות מעיניו ונפולות בכוסיהן ועל אותה שעה נתחתם גזר הדין עכ"ל על גמ' זו ובהגהות וחידישים של הר"י עמדין כתב וז"ל ומכאן נראה ברור שיש עוון שאינו מפורש ומבואר בשום מקום והוא חמור מאד ושנאו בעיני המקום יותר מעבירות חמורות וכו' עכ"ל.

והראוני בקונטרס דברי סופרים סימן א' אות כ"א שכתב וז"ל ובהו יובן ענין סתום מה שמצינו גזירת חכמים גם קודם מתן תורה דעכו"ם הבא על בת ישראל הוא מגזירת ב"ד של שם במעשה יהודה ותמר ומאיה טעם היו חייבין או לשמוע לדברי חכמים דהרי קודם מ"ת לא היו מצווין אלא בו' מצות בני נח ומילה וגיד הנשה ומצוה זו לקיים דברי חכמים אינה מכללן וכן קשה במה שהוסף מרע"ה יום אחד מדעתו דהוא מדרבנן כ"ל דהרי אז היה ג"כ קודם מתן תורה ובמה נתחייבו אז לשמוע לדבריו וכן להסובין דחובין דרבנן בקטן שהגיע לחינוך הוא על הקטן בעצמו ולא כדעת רש"י [ברכות דמ"ח] דהחוב הוא רק על אביו וכיון דקטן אינו בר מצות כלל מדאורייתא א"כ גם המצוה הזאת לשמוע לדברי חכמים אין הקטן חייב בה.

אמנם לפי הנ"ל אתי שפיר דכל מה שצונו חכמים אנו יודעין שכן הוא גם רצונו ה' ודבר זה לעשות רצונו ית"ש כל באי עולם מצווין ועומדין מתחלי ברייתן ע"ז דכל הנמצאים נבראו לעשות רצון קונם וכל פעל ד' למענהו והא דקטן פטור מכל המצוות הוא משום שכן הוא רצון ה' לפוטרו אבל מכיון שגזרו חכמים עליו ואנו יודעין שהסכימה דעתן לדעת המקום ב"ה ממילא חייב לעשות כדבריהן שכן הוא רצונו יתברך.

ובזה אפשר לפרש כונת הכתוב בירמיה י"ט ובנו את במות הבעל לשרף את בניהם באש עלות לבעל אשר לא צוית ולא דברתי ולא עלתה על לבי ע"כ ופירושו בתרגום דלא פקדית באורייתא ודלא שלחית ביד עבדי נביאי ולא רעו קדמי הנה בכתוב הזה מפורש כי יש שלשה חלקי תורה (א) הנקרא צווי (ב) הנקרא דבור (ג) שאין עליו לא צווי ולא דבור אלא רצון ד' בלבד והם כל המצוות דרבנן כנ"ל.

ולפי פשוטי המקראות נראה שזה היה עונו של בלעם הרשע דלכא' אחרי שאמר אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבור את פי ה' מה היא רשתו אבל באמת אף שידע בלעם היטב כי הליכתו לקלל את ישראל הוא נגד רצון ה' לא חשש ע"ז כ"ז שלא היה לו צווי מפורש שלא לילך וע"כ אמר לא אוכל לעבור את פי ה' פי דייקא אבל רצון ה' לא היה חשוב בעיניו לעשותו וזהו רשעותו, עכ"ל.